

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science
Volume 6 Issue 4, p. 337-350, April 2013

VEYSEL ÇOLAK'TAN DİDAKTİK BİR POETİKA DENEMESİ: ŞİİR NEDİR VE NASIL YAZILIR?

*A DIDACTIC-POETICA TRIAL FROM VEYSEL COLAK: ŞİİR NEDİR VE NASIL
YAZILIR?*

Yrd. Doç. Dr. Fethi DEMİR

YYÜ Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü

Abstract

The history of studies on literature theory almost stretches away to history of written literature. On the one hand poets, novelist and litterateurs are in struggle for producing art, ont the other hand they produce theoretic studies trying to explain artwork's context, structure, technique and texture. The most important one of these theoretic studies is poetica that has gained different meanings throughout the history. In the beginning, with reference to Aristotle's *Poetics* which is the first of this genre, poetic studies have been based on exposing basic features and components of tragedy and epic genres: afterwards, they are limited with poetry. Poetica concept which has crystalized especially after 19th century turns into an information genre examined the subjects including poetry in general meaning, its form, content, style and aesthetic without depending on a certain type. In this respect, many poets have written poeticas reflecting their perception and opinions about poetry. These poeticas sometimes appear in verse because of willing of poets to express their opinions via poems, and sometimes appear in prose for constituting a theoretic frame. In this theoretic context, Veysel Çolak who is one of the significant authors of Modern Turkish Poetry contributes to poetica repertory with a didactic work. In his work, named *Şiir nedir ve nasıl yazılır*, under the influence of his educator identity Veysel Çolak produces a poetic text highlighted with distinct, regular and didactic dimension. From this respect, text takes a different place from many poetica works produced in

Turkish Poetry tradition, and Veysel Çolak acts from definable and teachable notion of poem. He describes his ideas about poem's content, structure, relation with actual, writing process and how it can be read and taken by reader, through concrete examples and practices.

Key Words: Didactic Poetica, Şiir Nedir ve Nasıl Yazılır, Veysel Çolak

Öz

Edebiyat teorisi üzerine yapılan çalışmaların tarihi, neredeyse yazılı edebiyatın tarihi kadar eskidir. Şairler, yazarlar ve edebiyatçılar bir taraftan sanatsal bir üretim içersinde olurken; öte taraftan sanat eserinin içeriğini, yapısını, tekniğini ve oluşumunu açıklamaya çalışan teorik çalışmalar üretirler. Bu teorik çalışmaların en önemlisi de tarih boyunca farklı anlamlar kazanan poetikadır. Önceleri Aristoteles'in -aynı zamanda türün ilk örneği olan- *Poetika*'sından hareketle trajedi ve destan türlerinin temel özelliklerinin ve bileşenlerinin ortaya konmasına dayanan poetik çalışmaların çerçevesi; sonraları, daha çok şiirle sınırlandırılır. Özellikle 19. yüzyıldan sonra bu yönü daha da belirginleşen poetika kavramı, şiiri genel anlamda kavrayan, onun biçimini, muhteviyatını, üslubunu, estetiğini kapsayan konuları belli bir örneğe bağlı kalmaksızın irdeleyen bir bilgi dalına dönüşür. Bu bağlamda birçok şair, şiire dair fikirlerini, şiir anlayışlarını yansıtan poetikalar kaleme alır. Bu poetikalar, kimi zaman şairin poetik fikirlerini yazdığı şiirler aracılığıyla dile getirmek istemesi sebebiyle manzum; kimi zaman da teorik bir çerçeve oluşturma gayesiyle mensur bir karakter taşıyabilir. İşte bu teorik bağlam içerisinde Çağdaş Türk Şiirinin önemli şairlerinden Veysel Çolak da poetika dağarcığına didaktik bir çalışmayla katkı sunar. Veysel Çolak, *Şiir Nedir ve Nasıl Yazılır?* adlı çalışmasında eğitimci kimliğinin de etkisiyle müstakil, düzenli ve didaktik yönü oldukça vurgulu bir poetik metin üretir. Bu yönüyle Türk şiir geleneği içerisindeki birçok poetika kitabından farklı bir yerde duran bu metinde, Veysel Çolak, şiir tanımlanabilir ve öğretilebilir nosyonundan hareket eder. Şiirin içeriğine, yapısına, güncelle olan ilişkisine, yazılma sürecine, okur tarafından nasıl okunmasına ve alımlanmasına dair fikirlerini somut örnekler ve uygulamalar üzerinden açıklar.

Anahtar Kelimeler: Didaktik Poetika, Şiir Nedir ve Nasıl Yazılır?, Veysel Çolak.

1. Giriş

Edebiyat teorisi üzerine yapılan çalışmaların tarihi, neredeyse yazılı edebiyatın tarihi kadar eskidir. Şairler, yazarlar ve edebiyatçılar bir taraftan sanatsal bir üretim içersinde olurken; öte taraftan ürettikleri sanat eserinin içeriğini, yapısını, tekniğini ve oluşumunu açıklamaya çalışan teorik çalışmalar üretirler. Bu teorik çalışmaların en önemlisi de tarih boyunca farklı anlamlar kazanan poetikalardır. Tarih boyunca farklı anlamlar içeren poetika kavramı; kimi zaman bir edebi tür için, kimi zaman bir şair ya

da yazar için, kimi zaman bir akım, dönem veya topluluk için, kimi zaman da bir ulusun edebiyat anlayışını ve özelliklerini incelemek için kullanılır. (Karaca 2005: 35) Örneğin Aristoteles'in -aynı zamanda türün ilk örneği olan- *Poetika*'sında trajedi ve destan türlerinin temel özelliklerinin ve bileşenlerinin ortaya konması amaçlanır. Ayrıca sanat eserinin ontolojik bir bütün olduğu ve bu ontolojik bütünü belirleyen kategorilerin araştırılması öncelenir (Aristoteles 1983: 8) ki bu eğilim daha sonraki poetik çalışmalara önemli bir perspektif sunar. Aristoteles'ten sonraki dönemde üretilen bir diğer poetik metin de Alman Romantik Edebiyatının önemli temsilcilerinden kabul edilen Novalis'in *Poetika*'sıdır. Novalis ise şiirin tarihle, felsefeyle ve özellikle de doğayla olan ilişkisine yoğunlaşır. (Novalis 2003: 19) Aforizma biçiminde dile getirdiği fikirleriyle şiirin içeriğine ve yapısına dair değerlendirmeler yapar. İdealist felsefenin de etkisiyle doğa şiiri, aşkın şiir, lirik şiir ve epik şiir gibi kavramsallaştırmalar oluşturur, şiirle vahiy arasında bir analogi kurarak "aşkın poetika" kavramına ulaşır. (Novalis 2003: 55)

Özellikle 19. yüzyıldan sonra poetik çalışmaların eksenini daha çok şiire ve şiirselliğe kayar. Nitekim modern dönemdeki en önemli poetik değerlendirmelerden biri olan Todorov'un *Poetikaya Giriş* adlı kitabında "şiirselliğin-edebiliğin" altı ısrarla çizilir ve poetikanın tek tek yapıtlardan çok; her bir yapıtın ortaya çıkışını yöneten genel yasaların bilgisine ulaşmayı hedeflemesi önerilir. Elbette bu poetik yaklaşım, edebi eserin kendisini değil; bir şiirin şiir olmasını sağlayan "şiirsellik ve edebilik" niteliğini sorgulamayı esas alır. (Todorov 2008: 37) Böylece sınırları ve konusu belirlenmiş bir disipline evrilmeye başlayan poetika kavramı, şiiri genel anlamda kavrayan, onun biçimini, içeriğini, üslubunu, estetiğini kapsayan konuları belli bir örneğe bağlı kalmaksızın irdeleyen bir bilgi dalına dönüşür. (Sazyek 1991: 69) Bu bağlamda birçok şair, şiire dair fikirlerini, şiir anlayışlarını yansıtan poetikalar kaleme alır. Bu poetikalar, kimi zaman şairin poetik fikirlerini yazdığı şiirler aracılığıyla dile getirmek istemesi sebebiyle manzum; kimi zaman da teorik bir çerçeve oluşturma gayesiyle mensur bir karakter taşıyabilir. (Çıkla 2010: 19-32) Dünyada, özellikle de Batı Edebiyatında genel olarak böyle bir gelişim sürecine sahip olan poetika kavramının ve çalışmalarının Türk Edebiyatındaki örnekleri oldukça yeni sayılır.

Türkçede, şiirin tarihi çok eskilere dayanmasına rağmen şiirin teorisi, yapısı, içeriksel ve biçimsel boyutları üzerine yapılan çalışmalar, 19. yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaşan Batılılaşma ve modernleşme çabalarıyla gelişir. Modernleşmenin şiir alanına yansımalarının sonucunda ortaya çıkan şiir teorisi çalışmaları, dönem sanatçıların ve edebiyatçıların "Batı'nın edebiyatına, düşüncesine, müziğine yönelirken; Doğu kültürünü de geçmiş yüzyıllardaki Osmanlı'dan daha sistematik" (Ortaylı 2007: 18) bir bakış açısıyla değerlendirmeye başlamalarının bir ürünüdür. Çünkü hem Batılı/modern bir şiir anlayışını yerleştirmek hem de eski şiiri yeni bir perspektifle yeniden biçimlendirmek gayreti poetik çalışmaları zorunlu kılar. Fakat

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle "bir medeniyet buhranına" (Tanpınar 2006: 15) tekabül eden bu kaotik atmosferde üretilen çalışmaların bireysel, sistematik, bütünlükçü ve tutarlı poetikalar olduğunu söylemek zordur. Hem tam anlamıyla modern, kentli, bireyselliğinin bilincine varmış toplumsal bir dokunun oluşmaması hem de gelenek-modernlik (eski-yeni, Doğu-Batı) karşıtlığına angaje bir edebiyat ve sanat atmosferinin varlığı, şiir teorisi/poetika tartışmalarını bireysellikten çok topluluklar üzerinden yürüten tepkisel, duygusal, anlık değerlendirmelere dönüştürür. (Demir 2012: 1434) Cumhuriyet'in ilk dönemlerine kadar bu minvalde devam eden poetika girişimleri Yahya Kemal, Nazım Hikmet ve Ahmet Haşim'le birlikte yeni bir boyuta evrilir. Bu dönemde Türk şiiri modernleşme yolunda önemli bir sıçrama yaptığı gibi şiirin teorik, felsefi, yapısal, biçimsel özellikleri üzerine de daha fazla kafa yorulmaya başlanır. Örneğin geleneksel şiirle modern şiirin birleştiği noktada duran Yahya Kemal bir taraftan bu birleşimin ahenkli bir biçimde gerçekleşmesi için çaba sarf ederken; öte yandan özellikle Fransa'da edindiği Batılı şiir birikiminin etkisiyle şiirin felsefi, varoluşsal, tematik ve biçimsel taraflarına da eğilir. Müstakil bir poetika kaleme almasa da şiir üzerine değerlendirmelerini çeşitli vesilelerle dile getiren Yahya Kemal, bu yönüyle daha sonraki dönemlerde bireysel poetikalarını ete kemiğe bürüyecek şairlere bir alan açar. Türk şiirinin ufkunu genişleten, yeni yaklaşımların ve poetik yönelimlerin izini süren bir başka şair de hiç kuşkusuz Nazım Hikmet'tir. Toplumcu-gerçekçi şiirin Türk edebiyatındaki en önemli temsilcisi olarak kabul edilen Nazım Hikmet, sadece tematik anlamda bir yeniliğin değil; etkileri günümüze kadar devam edecek olan bir bakış açısının, bir şiir anlayışının da öncüsüdür. Şiir üzerine poetik değerlendirmelerini çeşitli vesilelerle dile getiren şairin poetikasını kimi zaman manzum biçimde dile getirmesi dikkat çekicidir. Yine Fransız sembolistlerinden özümlediği unsurları, içsel dünyasıyla ve gelenekten devşirdiği birikimle sentezleyen Ahmet Haşim, modern şiirin yerleşmesine yaptığı katkı sebebiyle ileriki dönemlerde poetikalarını dile getirecek şairlere zemin hazırlar.

Cumhuriyet'in ilk dönem coşkusunun yerini belirli ilke ve inkılâpların topluma benimsetilmesi çabasının aldığı 1930-40 arası dönem, Türk şiirinde modern yaklaşımların yerleşmeye başladığı bir süreçtir. II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesine tekabül eden bu dönemde, sürrealizm ve Dadaizm gibi modern akımların Türkiye'de tanınması, birey olma yolunda ilerleyen kentli-modern orta sınıfın yeni yeni filizlenmesi, savaş atmosferinin yarattığı karamsar hava ile birleşince Garipçiler gibi bir şiir akımının doğması kaçınılmaz olur. Garip hareketi (Orhan Veli Oktay Rıfat ve Melih Cevdet) modern sanat akımlarından haberdar olmalarının, sıradan insanı şiirin merkezine oturtmalarının ve geleneksel şiirden radikal bir kopuşu önermelerinin yanı sıra şiir üzerine fikirlerini de poetik bir bütünlük içerisinde dile getiren ilk topluluktur. 1941 yılında çıkardıkları *Garip* kitabının önsözünde, daha önce kaleme aldıkları poetik değerlendirmeleri birleştiren Garipçiler, bütünlüklü, sistematik, tutarlı ve modern bir poetik metin üretmeyi başarırlar.

Garip hareketinin 1941 yılında bir topluluk adına vücuda getirdiği poetika çalışması, Türk şiirinde yeni bir dönemin de kapılarını aralar. Salah Birsal'in *Şiirin*

İlkeleri ile Necip Fazıl'ın *Sonsuzluk Kervanı* adlı avangart çalışmalarının açtığı kapıdan bireysel, sistematik ve modern poetikaların üretilmeye başlandığı, şairlerin sadece şiirle değil şiirin yapısal, felsefi, tematik sorunlarıyla da yoğun bir biçimde ilgilenmeye başladıkları söylenebilir. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın yarattığı krizin kültürel yansımaları, varoluşçuluk gibi felsefi akımların şiiri etkilemesi, Türkiye'nin yaşadığı kentleşme, modernleşme süreciyle belirginleşen entelektüel, bireyselleşmiş küçük burjuva tabakanın oluşması, bireysel poetika denemelerin çoğalmasını sağlar. Bu bağlamda Türk şiirindeki poetika çalışmalarının hem niteliksel hem de niceliksel anlamda sıçrama yaptığı süreç II. Yeni şiirin ortaya çıktığı dönemdir. Çünkü II. Yeni şiiri, hem kendinden öncekilerden radikal bir kopuşu temsil etmesi hem sonrakiler üzerinde önemli etkiler bırakması nedeniyle şiir geleneğinde önemli bir döneme, akıma, sürece veya kendi tabirleriyle "bir şiir olayına" tekabül eder. II. Yeni şiirinin imgeye dayanan, anlamı sorunsallaştıran, dilsel ve biçimsel deneyselliklerden kaçınmayan, bireyselliği önceleyen avangart yapısı, sürrealizm, varoluşçuluk, atonal müzik, soyut resim vb. modern sanat akımlarından beslenmesi beraberinde bir dizi poetik değerlendirmeyi de zorunlu hale getirir. Bu noktada II. Yeni şairleri bir taraftan yeni bir şiiri kurmaya çalışırken öte taraftan şiirin poetik boyutu üzerinde de epey mesai harcarlar ve Türk şiir geleneği içerisinde azımsanmayacak bir yekûna tekabül eden bir dağarcık oluştururlar.

1970-80 arası dönem, poetik çalışmaların çok fazla öne çıkmadığı bir dönemdir. Şiiri ve edebiyatı, önemli oranda etkileyen politik atmosfer, şairleri genel olarak devrimci coşkuyu taşıyan toplumcu bir şiire yöneltir. Yine hayatın her alanına sinen eylemsellik hali şiirin yapısal meselelerinin, kendine özgü özelliklerinin tartışılmasını tali planda bırakır. 12 Eylül darbesinden sonra tekrar alevlenen poetik tartışmaların odağında ise genel olarak toplumcu şiir-bireyci şiir ikilemi vardır. Özellikle 12 Eylül askeri darbesi ile başlayan ekonomik, siyasal, toplumsal ve ideolojik şekillenmenin sonucunda yaşanan dönüşüm, şiire ve dolayısıyla poetik tartışmalara yansır. Bu bağlamda 1970'lerin toplumcu şiir poetikasını devam ettirenlerle 1980 sonrasının bireyci poetikasını savunanlar arasındaki tartışma, 1990'ların sonuna kadar bir biçimiyle devam eder. Bu tartışmaların neticesinde bireyci veya toplumcu bir poetikayı benimseyen şairler olmakla birlikte daha sentezci ve eklektik poetikalara meyleden şairler de edebiyat sahnesinde yer almaya başlar. Hatta 1990'larla birlikte edebiyat ve şiir ortamını etkileyen postmodern eğilimler, yükselişe geçen kentli-muhafazakâr şiir, nihilizm ve anarşizm gibi akımlar etrafında filizlenen yeraltı şiiri, yaşamın her alanında belirginleşen çokkimlikli ve çokkültürlü atmosferin doğal bir yansıması olan minör edebiyat anlayışı poetik yaklaşımların da çoğullanmasına, farklılaşmasına ve zenginleşmesine olanak sağlar.

2. Veysel Çolak'ın Şiir Serüveni

Şiire 1970'lerin ortasından başlayan Veysel Çolak hem o dönemin toplumcu poetikasıdan hem de 1980 sonrasının farklı poetik eğilimlerinden beslenen, toplumcu şiire yakın durmakla birlikte kendine özgü bir söyleyiş de geliştiren bir şairdir. Nitekim Ataol Behramoğlu onu "yeni kuşağın, şiir dili oldukça kişisel ve güç anlaşılır bir temsilcisi" olarak değerlendirirken şairliğinin bireyci tarafına, Şükran Kurdakul ise "coşkunun, sevginin, yaşama bakış biçimlerinin, başkaldırının, çelişkileri bilinçle yorumlamanın yarattığı bir ortamda, kuşağın ortak dilinden arınarak kendi dilini yaratma becerisi gösterdiğini söyleyerek toplumcu poetika içerisinde yer almakla birlikte özgün bir şiir kurabilmesine dikkat çeker. Çelişkiliymiş gibi görünen bu tespitler, iki farklı poetik atmosferi soluyan Çolak ve onun kuşağındaki birçok şair için aynı zamanda renkli, zengin ve çoğul bir şiir kurmalarına imkân veren olumlu bir duruma işaret eder.

Veysel Çolak, şiire toplumcu gerçekçi poetikanın oldukça etkili olduğu 1970'lerde başlar; şiirlerini, yazılarını ve söyleşilerini çeşitli dergilerde yayımlar. İlk şiir kitabını *Terin Yaktığı Bir Yaradan* adıyla 1978 yılında basar. Daha sonra gerek şiir, gerek inceleme-deneme gerekse roman türünden eserler verir. Edebiyatın birçok dalında çalışmalar yapan Veysel Çolak'ın üzerine yoğunlaştığı alanlardan biri de poetikadır. Şiirin teorik, yapısal ve teknik sorunları üzerine çeşitli yazılar kaleme alır, değerlendirmelerde bulunur. Hatta toplumcu gerçekçi şiirin 1980 sonrası dönemin getirdiği yeni koşullar içerisinde yeniden daha sentezci, güçlü bireyi daha çok öne çıkaran "Yenibütün Hareketi" içinde yer alır ve belki de Türk şiir tarihindeki son şiir manifestolarından birinin yayımlanmasına katkı sunar. Nitekim 1987 yılında Metin Cengiz, Seyyit Nezir, Hüseyin Haydar ve Tuğrul Keskin'le birlikte kaleme aldıkları "Yenibütün: Kendini Biriktiren Bireyin Şiiri" başlıklı poetik manifestoda 1980 sonrasının kapitalist-liberal eğilimlerine karşı toplumcu gerçekçi şiir anlayışını 1970'lerin birtakım kaba eğilimlerinden uzak; güçlü bireyin güçlü toplumculuğun temeli olduğu ilkesini öne çıkararak savunurlar. Şiiri; "her insana yayılmış somut ilişkilerin bireyde kabına sığamayan yoğunlaşmasından patlayan lirik başkaldırı" olarak niteleyen Çolak ve diğer Yenibütüncü şairler, "mal fetişizminin insani olan her şeyi, tarihin en yıkıcı köle tanrısı olan parayla an be an değişime zorlayışına" şiirin/şairin de tavrı alması gerektiğini vurgularlar. "Yenibütüncü şiir, paranın büyüsunü bozmaya adanmış zekânın lirizmidir" tespitini öne çıkararak şiirin, tragedyasında yetkinleşen bireyin diyalektiği olduğunu imlerler.

Veysel Çolak, Yenibütün şiir hareketinden sonra da şiirin teorik, yapısal ve varoluşsal sorunları üzerinde durur, eleştiriler ve incelemeler yapar, poetik çalışmalarını sürdürür. *Edip Cansever'de Şairin Kanı, Şiir Çıplak, Mürekkebin İçtiği Ses, Yabancılaşma ve Öteki Şiir, Dikkat! Şiir..., Yansımanın Gerçeği ve Milhan'a Mektuplar* adlı yapıtlarında şiirin gerek yapısal sorunlarına gerekse siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve bireysel bağlamına dair fikirlerini dile getirir. Poetik değerlendirmeler üretmek konusunda oldukça velut bir şair olan Veysel Çolak, eğitimci kimliğinin de etkisiyle müstakil, düzenli ve didaktik yönü oldukça vurgulu bir poetika denemesi de kaleme

alır. *Şiir Nedir ve Nasıl Yazılır?** adlı bu çalışmada şiirin tanımına, niteliğine, içerdiği sanatlarla, diline dair fikirlerini pedagojik bir üslupla dile getirir.

2.1. Didaktik Bir Poetika Denemesi: Şiir Nedir ve Nasıl Yazılır?

Şiir Nedir ve Nasıl Yazılır? adlı poetik girişim, şiirin “iş olmayan insanların oyuncağı durumuna indirgenmesi” (s.7) iddialarına tepkinin ürünüdür. Bu yönüyle bir isimden çok; şiirin gündemine, güncel sorunlarına ilişkin bir dizi konuyu tartışmayı hedefler. Şiirin tanımlanamayacağı, şiir yazmanın öğretilmeyeceği tartışmalarına da en başında tavrı alan bu poetik yaklaşım, elbette şiirin tanımlanabileceğini, öğretilebileceğini savunur ki Veysel Çolak'ın kitap boyunca yapmaya çalıştığı şiirin tanımı, yapısı, yazılması, okunması, alımlanması gibi boyutlarını didaktik-pedagojik bir üslupla anlatmaya çalışmaktadır.

Veysel Çolak, didaktik-pedagojik bir poetika kurarken elbette, şiir tanımlanabilir ve öğretilbilir nosyonundan hareket eder. Çolak'a göre “var olan her şey tanımlanabilir.” (s.7) Fakat şiir gibi özel ve özgünlüğü belirgin bir sanatın tanımlanması da benzer bir yaklaşımı gerektir. Bu durumda en doğrusu, bugüne dek yazılagelen tüm şiirlerin tek tanımının olamayacağını kabul etmektir. (s.7) Veysel Çolak'ın hem 1970'lerin toplumsallığından hem de 1980 sonrası bireyci şiir akımlarından beslenen şiir serüveniyle ve elbette eğitimci-öğretmen kimliğiyle oldukça uyumlu olan bu poetik duruş, hangi ihtiyacın ürünü olduğunu, şiire dair hangi açılımları getirmek istediğini belirtmekle işe koyulur. Nitekim Veysel Çolak'a göre Türk şiirinin “Şiir nedir?” sorusuna karşılık olacak bir tanım aramaktan çok, özgün şiirin ne olabileceğini irdelemeye ihtiyacı vardır ve bu çalışmanın amacı da özgün şiirin ne olduğunu tanımlamaya ve anlatmaya çalışmaktır. (s.7) Öte taraftan şiirin özgünlüğünü kaybetmesi, sıradanlaşması, ortak belirli kalıplarla yazılmaya başlaması iddiası da Çolak'ı poetik bir çalışma yapmaya yönelten etmenlerin başında gelmektedir. Çünkü Çolak, şiirde bir yüzeyselleşme yaşandığına ve bu yüzeyselleşmeye dergilerde yayımlanan şiirlerin üstünkörü okunup onlardan beslenilmesinin neden olduğuna inanmaktadır. Böyle bir eğilimin şiirdeki özgünlüğü ortadan kaldırdığını, mazmunlaşan imgelerle kotarılan şiirlerin yaygınlaştığını tespit eden (s.8) Çolak, duruma müdahale etmek ister. Yine şiire ilişkin temel terimlerin bilinçsizce kullanılması, söz sanatlarının, mitlerin, şiirin dilsel ve teknik boyutunun yeterince bilinmemesi de bu didaktik-pedagojik poetikanın hazırlanmasına zemin hazırlar. (s.9)

Veysel Çolak didaktik-pedagojik poetikasının ilk bölümünde şiirin gündemine ilişkin tespitlerine, şiire ait kavramların bilinçsizce kullanılmasına ek olarak; bu şiirsel atmosferin arkasındaki siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik duruma ilişkin

* (2011), İstanbul: İkaros Yayınları. (Makalede verilen sayfa numaraları eserin bu baskısına aittir.)

belirlemelerde de bulunur. Şiiri, “insan ilişkilerinin diyalektik bir toplamı” (s.11) olarak tanımlayan Veysel Çolak, bu toplamın bireysel olduğu kadar, toplumsal bir uygarlık olduğuna da dikkat çeker. Bu bağlamda Cumhuriyet’in kuruluşundan beri topluma dikte edilen ideolojik değerlere karşı şiirsel itirazların da yapıldığına dikkat çeken Veysel Çolak, Garip şiirinin radikalizminin, II. Yeni’nin pekiştirdiği nihilizmin ve 70’li yıllar toplumcu şiirinin hiçbir dönüşümle bulaşamamasının Türk şiir geleneği için önemli sorunlara yol açtığına dikkat çeker. Yine 1980’li yıllarla birlikte şiirin nesneleşmesine neden olan kapitalist politikaların yürürlüğe girmesi, Türk şiirinin sorunlarının katmerleşmesine zemin hazırlar ki Çolak’a göre şiirin güncel sorunları ancak bu tarihsel arka plan bağlamında tartışılırsa bir anlam kazanır. (s.11) Bu noktada şairleri de uyarmayı ihmal etmeyen Veysel Çolak, kitlelerin bir kimlik bunalımı yaşamalarının anlaşılır olduğunu fakat şairlerin ve aydınları böylesi bir kimlik bunalımı yaşamalarının kabul edilebilir bir tarafı olmadığını vurgular. (s.11) Çünkü şiirin oluşturduğu gerçek; insanın yaşamakta olduğu ve gelecekte yaşayabileceği gerçek olmalıdır ve bugün şiirin uğradığı aşınma, yaşamın dışına düşmekle yani şairin yaşadığı kimlik bunalımıyla ve yabancılaşmayla doğrudan ilintilidir.

Veysel Çolak, şiirin sorunlarına ve bu sorunların tarihsel, siyasi, sosyal ve ekonomik boyutuna kısaca değindikten sonra, didaktik-pedagojik üslubunu daha da öne çıkararak poetik fikirlerini dile getirmeye başlar. Nitekim Çinel ile Şair adlı iki kişi arasında soru-cevap yöntemiyle ilerleyen “Şiirin Çevresi ve Çerçevesi” adlı bölüm, bir mülakat havası taşımakla birlikte adeta şiir derslerinde okutulmak için hazırlanmış izlenimi taşır. Öyle ki Şair, şiire ilişkin değerlendirmelerini sıralarken Çinel, sorularıyla araya girer, Şair’in fikirlerini daha ayrıntılı bir biçimde açıklamasına yardımcı olur.

Çinel ile Şair arasındaki mülakatın ilk bölümünde şiirin tanımı üzerine durulur. Puşkin’in şaire büyük sorumluluklar yüklediği, onu popülizmden uzak durması konusunda uyardığı, sabırlı ve kararlı bir biçimde kendini sürekli geliştirmeye çağırdığı, şairliğinin bireysel olduğu kadar toplumsal bir uğraş olduğunu hatırlattığı, “Şaire” adlı şiirine atıf yaparak konuşmaya başlayan Çolak, poetikasını da büyük ölçüde bu şiirin yarattığı atmosfer bağlamında kurar. Nitekim Çolak, “yaşamın diyalektik toplamı” (s.14) olarak tanımladığı şiirin, sayısız tanımının olmasını, farklı şiir anlayışlarını ortaya çıkardığı için olumlu bulur. Öte taraftan yaşamın diyalektik toplamı olan şiirin her yeni şairle, süreçle ve dönemle birlikte yeni tanımları ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda farklı dönemlerden, akımlardan ve ülkelerden şairlerin şiir tanımları sıralanır. Veysel Çolak gerek poetik yaklaşımının gerekse didaktik üslubunun neticesinde arka arkaya sıraladığı farklı şairlere, edebiyatçılara, sanatçılara ait şiir tanımlarından sonra şiirin oluşumuna ilişkin değerlendirmelerini dile getirmeye başlar.

Çolak’a göre şiirin oluşumu; yoğunlaşma, bellek, inan, ritim ve esin olarak nitelendirilebilecek öğelere dayanır. (s.19) Bu öğelerin ilki yoğunlaşmadır. Çünkü Veysel Çolak, aşkın şiirler yazabilmek için yaratıcı yeteneğe sahip olmak kadar şiire yoğunlaşmanın, şiir üzerine derin düşünebilmenin de önemli olduğuna inanır. Şiirin başlangıç noktasına tekabül eden bu yoğunlaşma süreci, şairin ilk dizeyi bulma anıdır

ki şair bu yoğunlaşma anında, dünyanın dışına çıkmalı; ama bir iplikle de olsa dünyaya bağlı kalmalıdır.

Çolak'ın şiir oluşumunda olmazsa olmaz öğeler arasında gösterdiği bir diğer unsur da bellektir. Çolak'a göre bellek de "bir şiiri oluşturabilmek için yoğunlaşma kadar önemlidir." (s.20) Bu bağlamda bir şairin ilk öğrendiklerinden itibaren önemli olan her şeyi biriktirmesine ve bu birikimini yeri geldiğinde anımsayabilmesine dikkat çeker. Belleğin gerçek bir toplayıcı olduğunu inanan Çolak, şairin kendinin ve başkalarının (toplumun) yaşantılarını, ilişkilenmelerini, bunların sonucu ortaya çıkan durumlarını anımsayabilme yeteneğinin güçlü olmasını önemser. Böylece şairin bir duyguyu ya da olguyu yaşamadan da şiir yazabilecek konuma gelebileceğini belirtir. Nitekim Çolak'a göre belleği güçlü şairler, "ölümü yaşamadan ölüm temalı; hiç korkmadıkları halde korku temalı şiirler yazabilirler. Aksi takdirde yani belleklerinde bir yoğunluk yoksa yazacakları her şiirde bazı şeyler eksik kalacaktır.

Veysel Çolak'ın şiirin oluşumunda önemsedığı bir diğer unsur da şairlerin, şiirin büyüklüğüne ve gücüne sarsılmaz bir duyguyla bağlanmaları anlamına gelen "inan" kavramıdır. Çünkü insanın yaşamını "cehenneme çeviren, kolaylaştırmak şöyle dursun, alabildiğine zorlaştırıcı olmasına karşın; şairlerin şiirden korkmasını engelleyen, ona duydukları, açıklanması neredeyse olanaksız o inan'dır." (s.21) Çolak'a göre çok iyi çıkış yaptıktan sonra şiiri bırakan şairlerin en büyük eksiklikleri "inan" yoksunluğudur. Çolak, inanın da tek başına iyi bir şiirin oluşumuna yetmeyeceğini belirterek şairi, şiire inanmakla birlikte bunun gerekliliğini de yerine getirmesi konusunda uyarır.

Çolak'a göre şiiri oluşturan bir diğer önemli unsur ise ritimdir. Ritmi, "metnin sessel eşiti" (s.21) olarak tanımlayan Çolak, bir şiirin ilk dizesiyle beraber ritminin de belirmeye başladığını belirtir. Yazılan ilk dizeyle açığa çıkan ritmin özgünlüğü de önemlidir; aksi takdirde şiir daha başlamadan şairinin olmaktan çıkar, kimliksiz, kamusal bir manzumeye dönüşür. Böylece şair bir başkasının sesiyle, vurgusuyla ve tonlamasıyla konuşmak zorunda kalır. Belirli, ortak ve kamusal bir ritimle yazılan şiirler, aynı zamanda sözcük dağarcığının iyice kısırlaşmasına, anlam dünyasının tekdüzeleşmesine, daralmasına neden olur. Veysel Çolak'a göre Türk şiirinde bilinçsizce oluşturulan klişe uyaklar, ritim konusunun yeterince önemsenmemesinin bir sonucudur. Oysa ritim, diyalektik bir olgu olarak değişimin, dönüşümün olduğu her yerde vardır. (s.22) Çolak, bu durumda ritmin bir dil olduğunun da unutulmaması gerektiğini söylerken aynı zamanda şiirin anlamına dâhil olduğunu imler.

Veysel Çolak, şiirin ana unsurları arasında saydığı esin kavramının üzerinde epey ayrıntılı durur. Didaktik-pedagojik üslubunu iyice belirginleştirir ve "Esin Kuramı" başlıklı bir makale bağlamında konuyu tartışır. Çolak'a göre birçok konu gibi esin meselesi de tartışılıp netleştirilmiş değildir. Oysa esin, esinlenme konusunda net

düşüncelerin oluşması oldukça önemlidir. Ancak bu netleşme sayesinde şairin toplumsal konumlanışı, şiiri besleneceği kaynakların bilinçle oluşturulması gibi hususlar saptanabilir. Nihayetinde Veysel Çolak, şiirin kendiliğinden varolmadığına, aksine bilinçle elde edilmiş bir sonuç olduğuna inanır ve duyarlılığa yaslansa da, sonuçta yoğunlaştırılmış bir bilinç işi olduğunu öne sürer. (s.23) Esin kavramına dair anlamsal bir çerçeve çizen Veysel Çolak, konunun daha net anlaşılması için esinin tarihsel, mitolojik ve kültürel arka planını gerek Batı gerekse Doğu kültürünün, sanatının ve medeniyetinin önemli unsurlarına göndermeler yaparak tartışır. Konunun tarihsel gelişim süreci içerisindeki durumunu açıklamaya girişir. Öte taraftan esinin şair için bir başlangıç olduğu kadar aynı zamanda bir sonuç olduğunu da imleyen Çolak'a göre şiir, yaşamsal bir etki olan esinle başlar ve bunun sonucunda ortaya çıkan bitmez tükenmez çalışmayla tamamlanır. (s.26)

Veysel Çolak, şiiri oluşturan unsurları didaktik bir üslupla açıkladıktan sonra şiirin içeriğine dair poetik fikirlerini yine aynı üslupla; hatta örneklerle daha da somutlayarak dile getirir. Çolak'ın bu bağlamda özellikle şiirde konu ve tema başlıkları üzerinde durduğu söylenebilir. Konuyu ve temayı bir şiirin vazgeçilmezleri arasında gören Çolak'a göre bu yargı, anlamı dışladığını iddia eden şairler için de geçerlidir. Çünkü konu, şairin "ilk eylem (çıkış) noktasıdır." (s.29) Olaylar, olgular, düşler, durumlar, sorunlar kısaca içsel ve dışsal, insana ilişkin ne varsa şiire konu olabilir. Belirli şairlere ait olmayan konular, tüm şairlerin kullanabileceği ortak, evrensel ve genel motiflerdir. Tema ise bu konuların şairlerin iç dünyalarındaki tezahürleridir ki bireysel ve özgün olmalarıyla konudan ayrılırlar. Nitekim Veysel Çolak da temanın şiirde bir iç anlam olarak oluştuğuna dikkat çeker. (s.30) Çolak'a göre tema; görülen, işitilen, dokunulan değil; kavranan, algılanan şeydir yani imgedir. Çünkü tema çağrışım olarak ortaya çıkar, algılanır. Bu boyutuyla özgün ve bireysel bir karakter taşıması gereken tema; konunun değişik şairlerde değişik hüviyetler kazanmasını sağlar ki şiir sanatının varlığı büyük oranda bu farklı algılar sonucu oluşan yeni tematik atmosferler üzerinden yürür. Burada da eğitimci kimliğini öne çıkaran Veysel Çolak, benzer konuların farklı şairlerin kaleminde nasıl değişik tematik bağlamlar oluşturduğunu çeşitli örneklerle somutlar.

Veysel Çolak, şiirin içeriği kadar yapısal ve teknik boyutları hakkında da fikir üretir. Veysel Çolak'a göre "çizginin resimdeki, melodinin müzikteki yeri ne ise, yapının da şiirdeki yeri, belirleyici önemi odur. Çünkü şiir, sözcük, dize, ritim üçlüsünün oluşturduğu yapıdan başka bir şey olamaz." (s.38) Yapının; parçaların birleşiminden oluştuğuna, yapıyı oluşturan parçaların her birinin en az diğeri kadar önemli olduğuna ısrarla vurgu yapan Çolak'a göre yapı, varlığını bu öğelerin tümüne borçludur. Çolak'ın şiir hakkında dile getirdiği "yaşamın diyalektik toplamı" tanımıyla da örtüşen bu tutum, elbette şaire de büyük sorumluluklar yükler. Şair, şiirin taşıması gereken yapısal bütünlüğü kavrayabilmeli, yaşamını tamamen şiire adayabilmelidir. Bir şair ancak bu sorumlulukları üstlenebildiği takdirde "şiirin gerçek bir yolcusu" (s.38) olabilir.

Veysel Çolak şiirin en temel unsuru olan dil üzerinde de durur. Çolak'a göre şiir her şeyden önce dil yeteneği ve birikimi gerektirmekle birlikte insanın anadilinde yapabileceği bir sanattır. Nitekim insanoğlu, anadilini öğrenirken kelimeler ve konuşmalar onun zihnine yalnız anlamlarıyla girmezler; "her kelimenin ve hatta her sesin işaret ettiği nesneye veya kavrama bağlı olan yahut olmayan bir rengi, kokusu, tınısı, sertliği, yumuşaklığı, sıcaklığı, soğukluğu vb. birçok özelliği de kelimeyle birlikte insanın zihnine girer. Ya da tersi olur, insanın içinde hazır bulunan bir rengi, kokuyu, ısıyı, her ne ise işte onu; bir ses, bir kelime kıskırtır, harekete geçirir." (s.40) Şiirin ancak anadilde yazılabileceği ve başka bir dile çevrilemeyeceği tezinin temelinde de bu yatmaktadır. Zira sözlüğü açıp o ana kadar bilmeyen sözcükler ezberlemek ve onlardan bir şiir yazmaya çalışmak çok zordur." (s.41) Bu bağlamda "kan gibi damarlarımızda dolaşmayan sözcüklerle şiir yazmak olanaksız" (s.41) diyen Çolak, sözcüklerin kimi zaman yalın anlamlarıyla şaire ilham verdiklerini ama daha çok iki sözcüğün buluşmasıyla doğan zihinsel bir sözcüğün yani imgenin bir şiirin doğumunu müjdelediğini vurgular. İmge, şiirin kıvılcımı olduğu kadar şairin bir özne olarak belirmesini de sağlar. Çünkü her sözcüğün tek başına bir çağrışım içermesi, bu sözcüğü imge yapmaya yetmez. Bu çağrışım şairden bağımsız oluşan doğal bir anlam belirlemesidir. Oysa Veysel Çolak'a göre "imge, şairin sözcüklere, onların oluşturdukları bağdaştırmalara yüklediği anlamdır, anlamlardır. Şair, eğritileme olarak tek sözcükle de imge oluşturabilir; ama bu sanatta da söylenmese bile varlığı bilinen ikinci bir sözcüğün olduğu, unutulmamalıdır." (s.42)

Şiirin dilde, yapıda, biçimde, yaşamda bir gelecek tasarımı olması gerektiğine (s.43) inanan Veysel Çolak, şiir ile düzyazının farklılığı üzerinden "şiirsellik" kavramını da tartışır. Her şeyden önce şiirin sadece içerik üzerinden değerlendirilmesinin doğru olmadığını savunan Çolak, bu tutumun şiir yazarken düzyazının mantığıyla hareket edilmesini önermekten başka bir şey olmadığını altını çizer. Türk şiir eleştirisine de büyük oranda sirayet eden bu yaklaşım, şiir bilgisini yufkalaştırır, şiir de derinliğini ve şiirselliğini yitirir. Oysa bilinmelidir ki gerçek şair, "her şiiriyle 'düzyazıyı ihlal' eder. Bunun nedeni dile duyduğu büyük saygıdır." (s.45) Çünkü şair, dili değiştirmekle insanı, insanı değiştirmekle de dünyayı değiştirme sürecine eklenir. Bu bağlamda şiir ile bilim arasında bir karşılaştırma yapan Çolak'a göre şiirle bilimi buluşturan nokta, usavurmak ve düşünmek eylemlerini öncelemeleridir. Fakat şiir bir bilgi biçimi olmasına karşın bilimden bütünüyle ayrılır. Çünkü şiir kendi dışındaki öğelerle açıklanamaz. Bu özneliği sağlayansa elbette şiirsellik durumudur.

Şiiri bilimden ve diğer alanlardan ayıran bir diğer nokta da dili araç olarak görmemesidir. Nitekim Veysel Çolak, dili araç olarak görmenin daha baştan şiirin dışına düşmek olduğunu belirtir. Çolak'a göre şair "dile, onun doğasına saygılı olmak durumdadır. Yani şair dili bir araç olarak kullanmaz, usundan bile geçirmez bunu.

Sözcükleri, nesnelere adlandırılması çerçevesinde kullanır ve sınırlarsa o bütün büyüsünü, imgesel genişliğini yitirir.” (s.61) Böylece “hem verili dili aşmak, hem de birbirine bağlı nedenlerin sonucu olarak ortaya çıkacak bir metne şiir denilebilir” (s.64) tespitine ulaşan Veysel Çolak, şiirin bir tarafıyla düşünsel bir boyutu olduğunu imlerken; öte taraftan kendi olmazsa olmaz özgünlükleri olduğunu da altını çizmiş olur.

“Şiirin Çevresi ve Çerçevesi” adlı ana bölümde poetik fikirlerini didaktik-pedagojik bir üslupla aktaran Veysel Çolak, ilerleyen bölümlerde bu üslubunu daha da belirginleştirir. “Benzerlik Yoluyla Oluşan Değişmeler”, “Kapalı Anlatım Öğeleri” adlı bölümlerde söz sanatlarını ve şiirsel anlatım öğelerini bir ders kitabı havasında, daha çok tanımlarla ve örneklerle ifade eder. Yine değişik şairlerin şiirlerinin yazılma sürecini anlattıkları “Nasıl Yazıyorlar?” bölümü, bir şiirin oluşumunu uygulamalı ve somut bir biçimde gözler önüne serer. “Her Şiir Yeni Bir Öneri Her Algı Yeni Bir Şiirdir” adlı V. bölümde ise şiirin okur tarafından nasıl alımlandığına yer veren Veysel Çolak, üç örnek çalışma üzerinden okurun şiire nasıl yaklaşması ve şiirin anlamına nasıl vakıf olması gerektiğine dair değerlendirmelerini sıralar.

Veysel Çolak, “Okumalar” başlıklı son bölümde ise şiir üzerine yaptığı kimi okumaları ve kaleme aldığı iki yazıyı okurla paylaşır. Bu okumalardan ilki Max Jacob’tan uyarlanan “Genç Bir Şaire Öğütler” adlı yazıdır. Bu yazıda daha çok ilhamın ne olduğu üzerine durulur, şiire gönül veren genç şair adaylarına uyarılarda bulunulur. Veysel Çolak’ın Gottfried Benn’dan aktardığı “Modern Şiir Ne Değildir?” başlıklı yazıda ise modern şiirin ne olup ne olmadığına dair kriterler maddeleştirilerek sıralanır. Üçüncü yazı ise Ortega Y. Gasset’in “Luis de Gongora” adlı çalışmasıdır ve Gongora’nın ölüm yıldönümü münasebetiyle kaleme alınmıştır. Yine Yvor Winters’in “Sorunlar” başlıklı yazısı şiirin çeşitli yapısal ve izleksel sorunlarını tartışır ve şiirin sözcüklerden yapılmış bir öneri olduğunu ama katkısız ya da kuramsal nitelikteki önerilerin tümünden belli ölçüde duygu özü taşımayı amaçlaması bakımından ayrıldığını belirtir. (s.221) Veysel Çolak’ın bu bölümde yer verdiği bir diğer yazı da Charles Baudelaire’in “Evrensel Benzeşimin Gizleri” başlıklı yazısıdır. Bu yazı ise Baudelaire’in yetkin bir şairin söz sanatlarını kullanırken nelere dikkat etmesi gerektiğine dair düşüncelerini içerir. “Muşmula, Döngel, Çürük, Beşbiyık” ile “Türkçede Hece-Kelime Verimi ve Şiir” başlıklı son iki yazı ise Veysel Çolak’ın kendisine aittir ve Çolak, bu yazılarında; söz sanatları, dize, dil, üslup gibi konuları çeşitli yönleriyle ve örneklerle açıklamaya çalışır. Kitabın en sonuna eklenen “Poetika Kitaplığı” adlı bölümde ise şiir teorisi/poetika üzerine yapılan çalışmaların bir bibliyografyasını okura sunan Çolak, böylece didaktik-pedagojik üslubunu da perçinlemiş olur.

3. Sonuç

Veysel Çolak, şiire 1970’li yılların ortasında başlayan, hem o dönemin başat eğilimi olan toplumcu poetikadan hem de 1980 sonrasında farklı poetik eğilimlerinden beslenen, toplumcu şiire yakın durmakla birlikte kendine özgü söyleyiş geliştiren bir

şairdir. Özellikle 1980 sonrasının kapitalist-liberal atmosferinin şiire yansımalarına karşı ortaya çıkan ve toplumsal gerçekçi şiiri, 1980 sonrası dönemin yeni koşulları bağlamında yorumlayan Yenibütün Hareketi" içinde yer alır. Bunun yanı sıra şiirin teorik, yapısal ve teknik sorunları üzerine çeşitli yazılar kaleme alır, değerlendirmelerde bulunur.

Poetik değerlendirmeler üretmek konusunda oldukça velut bir şair olan Veysel Çolak'ın bu bağlamdaki en önemli eseri *Şiir Nedir ve Nasıl Yazılır?* adlı çalışmasıdır. Zira bu eser, Çolak'ın eğitimci kimliğinin de etkisiyle müstakil, düzenli ve didaktik yönü oldukça vurgulu bir poetika denemesidir. Bu yönüyle Türk şiir geleneği içerisinde üretilen birçok poetika kitabından farklı bir yerde durur. Nitekim şiir tanımlanabilir ve öğretilerle nosyonundan hareket eden Çolak, şiirin içeriğine, yapısına, güncelle olan ilişkisine, yazılma sürecine, okur tarafından nasıl okunmasına ve alımlanmasına dair fikirlerini somut örnekler ve uygulamalar üzerinden açıklar. Bu didaktik-pedagojik üslup tercihi belki, Veysel Çolak'ın poetikasının eklektik, yüzeysel ve basit algılanmasına yol açabilir; fakat bu eser, aynı zamanda şiir üzerine çalışanlara, ders verenlere, şiiri tüm yönleriyle öğrenmek isteyenlere bir başvuru kitabı veya yardımcı kaynak olarak önerilebilir. Sonuçta Tanzimat şairlerinin yeni şiir ve edebiyat anlayışının yerleşmesi için kaleme aldıkları metinleri çağrıştıran *Şiir Nedir ve Nasıl Yazılır?* adlı poetik metin, yazarının didaktik-pedagojik üslubu nedeniyle Türk şiir tarihi içerisinde kendine bir alan açmayı başarır.

KAYNAKÇA

- Aristoteles (2004). *Poetika*, (Çev. İsmail Tunalı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÇIKLA Selçuk (2010). *Türk Edebiyatında Manzum Poetikalar 1860-1960*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOLAK Veysel (2011). *Şiir Nedir ve Nasıl Yazılır?*, İstanbul: İkaros Yayınları.
- DEMİR Fethi (2012). "Salah Birsal'den Avangart Bir Poetika Denemesi: Şiirin İlkeleri", *Turkish Studies Dergisi*, S.7/4 Fall.
- KARACA Alaattin (2005). *İkinci Yeni Poetikasi*, Ankara: Hece Yayınları.
- NOVALİS (2003). *Poetika*, (Çev. Ahmet Sarı-Şahbender Çoraklı), İstanbul: Babil Yayınları.
- ORTAYLI İlber (2007). *Batılılaşma Yolunda*, İstanbul: Merkez Kitapları.
- SAZYEK Hakan (1991). "Poetikanın Boyutları", *Sombahar Dergisi*, S.5.
- TANPINAR Ahmet Hamdi (2006). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TODOROV Tzvetan (2008). Poetikaya Giriş, (Çev. Kaya Şahin), İstanbul: Metis Yayınları.